

Tussenrapportage convenant Bodem en ondergrond 2016-2020

Van saneren naar beheren en benutten.

Versie: Definitief 6.0

Datum: 4 maart 2019

Status: vastgesteld door stuurgroep Ondergrond, Bodem en Grondwater d.d. 14 februari 2019

Auteur: UP Convenant Bodem en ondergrond

Inhoud

Voorwoord.....	3
Inleiding	5
Doel van de rapportage	5
Veranderende context.....	5
Van saneren naar beheren	7
Afronden saneringsoperatie.....	7
Aandacht voor nieuwe en resterende opgaven	7
Aandacht voor overdracht taken en voorbereiding op de omgevingswet.....	9
Beschermen en benutten.....	10
Verbinden aan grote maatschappelijke opgaven	10
Aandacht voor kennis en bodeminformatiebeheer	11
Aandacht voor samenwerking.....	12
Conclusies en aanbevelingen	16
Van saneren naar beheren	16
Beschermen en benutten	16
Bijlage 1 Dashbord convenant Bodem en ondergrond	18
Bijlage 2a Voortgang convenant Bodem en bedrijfsleven	27
Bijlage 2b Dashbord convenant Bodem en bedrijfsleven	29

Voorwoord

De bodem en ondergrond zijn van groot belang voor het realiseren van tal van maatschappelijke opgaven. Benut de urgentie van de opgaven op het gebied van klimaat, energie, circulaire economie, drinkwater en gezondheid om bodem en ondergrond een goede plek te geven in uw integrale omgevingsvisie en omgevingsplan

Ik ben verheugd u de Tussenrapportage van het convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020 aan te kunnen bieden. Vanaf medio 2017 worden daarbij ook de acties meegenomen uit realisatieparagraaf van de Structuurvisie Ondergrond (die recentelijk is afgehandeld in de 2e Kamer). De convenantspartijen provincies, gemeenten, waterschappen, bedrijfsleven en Rijk kunnen trots zijn op wat we met deze samenwerking hebben bereikt de afgelopen jaren. Tegelijkertijd moeten we het momentum van dringende maatschappelijke opgaven gebruiken om het belang van de bodem en ondergrond voor die opgaven een goede plek te geven in onze integrale visie en plannen voor de fysieke leefomgeving. Dat is een grote klus én een kans die verdere samenwerking vraagt. Tussen overheden op ambtelijk en vooral ook bestuurlijk niveau en tevens met burgers en bedrijven.

Het convenant Bodem en Ondergrond werkt aan een dubbele doelstelling: van saneren naar beheren en duurzaam benutten en beschermen van bodem en ondergrond. De transitie van bodem saneren (aanpakken van de locaties die een onacceptabel risico vormen voor mens, ecologie en verspreiding naar grondwater) naar bodembeheer (resterende bodemverontreinigingen aanpakken op een natuurlijk moment) ligt goed op koers, waarbij aandacht nodig blijft voor resterende opgaven. Op het onderdeel benutten en beschermen zijn de afgelopen jaren goede stappen gezet in de regio's en zijn instrumenten en werkwijzen ontwikkeld. Maar er is ook nog een weg te gaan om de transitie tot in de haarvaten van de regionale netwerken en dagelijkse uitvoeringspraktijk te laten plaatsvinden en de relevantie van de bodem en ondergrond voor de maatschappelijke opgaven te verankeren in omgevingsvisies.

De complexiteit van de maatschappelijke opgaven, de integrale benadering van de fysieke leefomgeving, de onderlinge afhankelijkheden van opgaven en het verbinden van de lokale, regionale en nationale schaal vragen een bestuurlijke samenwerking op basis van gelijkwaardigheid. De aanstaande Omgevingswet gaat naast de integrale benadering van de fysieke leefomgeving ook uit van decentralisatie en samenwerking en vertrouwen tussen bestuursorganen. Ook het Rijk heeft daarin een nadrukkelijke rol als systeemverantwoordelijke. Het ministerie van I&W zal in de loop van 2019, in overleg met de decentrale overheden, een bodem- en grondwaterambitiebrief aan de Tweede Kamer aanbieden.

We moeten de maatschappelijke opgaven adresseren daar waar ze het meest gevoeld worden, dicht bij burgers en bedrijven. Dat is een grote opgave voor decentrale overheden, waarbij bodem en ondergrond een belangrijke rol kunnen vervullen voor energie en klimaat en andere maatschappelijke opgaven. Het gaat daarbij om bestuurlijk complexe afwegingen, niet in het minst omdat ruimtelijke keuzes gemaakt moeten worden. Daarbij is van belang: bewustwording van de urgentie, inzicht in het bodem en watersysteem (ondergrond is nu letterlijk en figuurlijk onzichtbaar) met bodeminformatie en zicht op handelingsperspectieven. Dat vraagt ook om samenwerking met de bedrijven en burgerparticipatie.

Decentrale overheden moeten voor het uitvoeren van gedecentraliseerde taken kunnen beschikken over de juiste instrumenten, financiële middelen en kennis. De implementatie van de Omgevingswet en de noodzakelijke transitie in het domein van de leefomgeving vergen meer strategische, integrale en multidisciplinaire kennis, die ook bruikbaar is voor lokale en regionale overheden en uitvoeringsorganisaties. Als de kennis, houding en gedrag niet goed op orde zijn, wordt dat extra lastig. Daar moeten we de komende twee jaar nog samen aan werken en bestuurlijke afspraken over maken.

Ik wens u veel leesplezier en hoop dat deze tussenrapportage u ook trots maakt. Trots op wat we samen hebben bereikt, maar ook aanzet tot verdere (bestuurlijke) samenwerking om de kansen van bodem en ondergrond te benutten bij het adresseren van de urgente maatschappelijke opgaven.

De voorzitter van de Stuurgroep Ondergrond, Bodem en Grondwater
Hanneke Brouwer.

Inleiding

De staatsecretaris van Infrastructuur en Milieu (nu Infrastructuur en Waterstaat), de vereniging het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (UvW) hebben op 15 maart 2015 het convenant Bodem en ondergrond voor de periode 2016-2020 afgesloten¹. Bij het afsluiten van dat convenant is in artikel 17.6 afgesproken dat de convenantpartijen een tussenbalans opstellen in het najaar van 2018 om te bezien of ze op schema liggen, mede met het oog op de wijziging van de wetgeving, in-casu de Omgevingswet (Ow). Dit rapport geeft invulling aan de afspraak in artikel 17.6 van het convenant Bodem en ondergrond.

Naast het convenant Bodem en ondergrond hebben de staatsecretaris van Infrastructuur en Milieu (nu Infrastructuur en Waterstaat), de vereniging VNO-NCW en de Koninklijke vereniging MKB-NL op 18 mei 2015 het convenant Bodem en bedrijfsleven afgesloten voor de periode 2016-2020. Dit convenant bevat afspraken met het bedrijfsleven die ondersteunend zijn aan de doelen in het convenant Bodem- en ondergrond en bevat specifieke afspraken voor bedrijven op het gebied van subsidies. In dit convenant Bodem en bedrijfsleven zijn geen afspraken over monitoring en rapportage over de voortgang gemaakt. Binnen het uitvoeringsprogramma van het convenant Bodem en ondergrond is vanwege de samenhang met het convenant Bodem en bedrijfsleven een permanente vertegenwoordiging van het bedrijfsleven georganiseerd.

Deze tussenbalans gaat formeel uitsluitend over het convenant Bodem en ondergrond, vanwege de afspraak in artikel 17.6, maar zegt vanwege de verwevenheid van de inhoud ook veel over het convenant Bodem en bedrijfsleven. Ter kennisname is de eigen evaluatie van het bedrijfsleven als bijlage opgenomen bij deze rapportage. Naast deze tussenevaluatie wordt jaarlijks een uitgebreide monitoringsrapportage opgeleverd over de voortgang van de aanpak van historische verontreinigingen. De monitoringsverslagen voor 2016 en 2017 zijn al vastgesteld door de stuurgroep OB&G, het monitoringsverslag van 2018 wordt in de eerste vergadering van 2019 van de stuurgroep OB&G op de agenda gezet.

Doel van de rapportage

Deze tussenbalans heeft als doel om te evalueren welke prestaties door de convenantpartijen zijn geleverd en in welke mate de doelen van het convenant bodem en ondergrond binnen bereik zijn gegeven deze prestaties en de einddatum van het convenant (eind 2020). Op basis van dit doelbereik worden aanbevelingen gedaan voor de agenda van de convenantpartijen en voor het uitvoeringsprogramma in 2019 en 2020, met het oog op het realiseren van de doelstellingen van het convenant².

Veranderende context

Na het sluiten van de convenanten is er veel veranderd in het bodemwerkveld. In 2015 hadden we nog niet op het netvlies dat het klimaatakkoord van Parijs en het maatschappelijk debat rond het Groninger aardgas zo'n impact zouden hebben op de ambities van de convenantpartijen om Bodem en ondergrond te verbinden aan maatschappelijke opgaven. De opgaven op het gebied van klimaat en energie zijn veel groter en prominenter in beeld dan ten tijde van het afsluiten van het convenant. De afspraken om het belang van een vitaal bodem en watersysteem voor maatschappelijke opgaven onder de aandacht te brengen en te verzilveren staan daarmee inmiddels in een ander licht en de druk om kennis hierover te ontwikkelen en te laten stromen neemt toe.

Na het afsluiten van het convenant is in 2017 besloten om het uitvoeringsprogramma te vervlechten met het uitvoeringsprogramma STRONG en daarmee is de scope van het uitvoeringsprogramma nadrukkelijker gericht op de diepere ondergrond die onder de mijnbouwwet valt en de adviesrol die decentrale overheden hebben bij aanvragen voor opsporingsvergunningen waarvoor het ministerie van EZK bevoegd is.

¹ Hierna te noemen de convenantpartijen

² De geleverde prestaties op de doelen van het convenant zijn prestaties van de convenantpartijen. In meer of mindere mate – variërend per convenantafpraak – heeft het uitvoeringsteam dat uitvoering geeft aan het gezamenlijke uitvoeringsprogramma van de convenantpartijen een bijdrage aan deze prestaties geleverd. Het functioneren van het uitvoeringsteam wordt in deze rapportage niet geëvalueerd.

In het kader van STRONG speelt met name de ruimtelijke afweging over de mogelijkheden om grondwater te winnen voor de drinkwatervoorziening en de ruimte voor mijnbouw om klimaatdoelen te halen.

Na het afsluiten van het convenant is ook de impact van de Omgevingswet voor het werkveld Bodem steeds scherper geworden. Systeemkeuzes voor het stelsel van het omgevingsrecht leiden ertoe dat bevoegdheden verschuiven, samenwerking tussen overheden en maatschappelijke partijen moet worden hervonden en niet meer de bodem of het geval van verontreiniging het aangrijppunt van de regels is, maar de activiteit in de fysieke leefomgeving. De start van de Omgevingswet valt samen met het einde van het convenant Bodem en ondergrond en maakt dat de afspraken over voorbereiding op de Omgevingswet aan gewicht hebben gewonnen.

'Van saneren naar beheren' als motto voor het convenant ging uit van een bekende opgave met spoedlocaties, met zorg voor enkele aandachtsgebieden voor loodcontaminatie en voor (stedelijk) grondwater. Na het afsluiten van het convenant is door nadere inzichten van de risico's van loodverontreiniging de omvang van dat vraagstuk vergroot en heeft de ontdekking van diffuse verspreiding van nieuwe bedreigende stoffen als PFAS impact op in ieder geval de bouwopgave in de regio Dordrecht en Schiphol. Deze nieuwe inzichten geven aan dat het afronden van de saneringsoperatie en daarmee beheren van historische verontreinigingen op meer plekken dan gedacht vraagt om een actieve (gebiedsgerichte of programmatische) aanpak van overheden.

In deze veranderende context opereren de convenantpartijen. De afspraken in 2015 zijn opgetekend, een deel van die afspraken is door de veranderende context in een ander perspectief gezet en daardoor zijn er ook andere verwachtingen van de convenantpartijen zelf bij de koers en uitleg van bepaalde afspraken. Dat klinkt ook door in het antwoord op de vraag of we voldoende op koers zijn om de doelen te halen. Op sommige doelen zijn de convenantpartijen prima op koers afgezet tegen de werkelijkheid van 2015 maar zijn er toch, gegeven de wijzigingen in de context, aandachtspunten voor het de komende 2 jaar.

De kern van dit rapport zit in de bijlage. Daarin is een 'dashbord' opgenomen waarin de tekst van de convenantsartikelen is aangegeven en via de kleuren groen, geel en rood is aangegeven hoe we ervoor staan, met een korte toelichting per artikel.

Wanneer een artikel groen is gekleurd dan geeft dat aan dat de uitvoering op koers ligt en er geen bijsturing nodig is. Wanneer een artikel geheel of gedeeltelijk geel is, dan geeft dat aan dat de uitvoering is opgepakt, maar dat er aandacht nodig is de komende jaren mede gezien de wijzigingen in context. Wanneer een artikel geheel of gedeeltelijk rood is, dan geeft dat aan dat de omstandigheden dusdanig zijn gewijzigd dat de opgave groter is dan gedacht, of aan gewicht heeft gewonnen hetgeen vraagt om nadere afspraken voor de komende twee jaar en na afloop van het convenant.

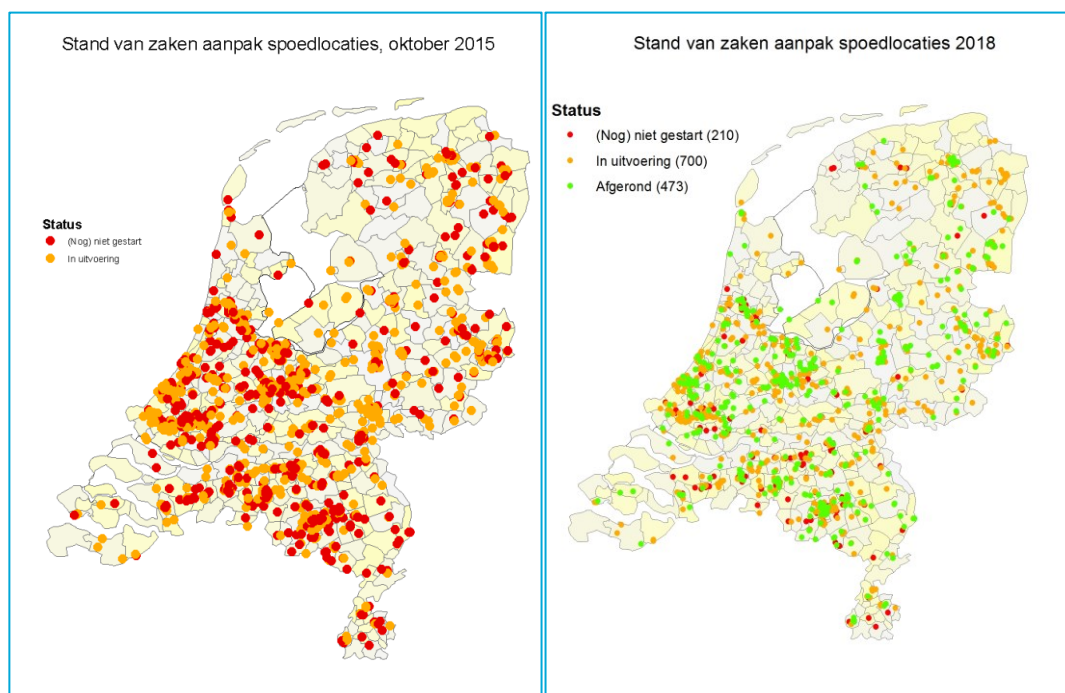
Omdat het 'dashbord' in de bijlage vooral een focusfunctie heeft is voor de leesbaarheid in dit rapport in twee hoofdstukken ingegaan op de twee belangrijke motto's van het convenant Bodem en ondergrond: het motto 'van saneren naar beheren' en het motto 'beschermen en benutten'. Het laatste hoofdstuk bevat de conclusies en aanbevelingen.

Van saneren naar beheren

Afronden saneringsoperatie

In 2009 is de beweging ingezet om alle historische verontreinigingen die vanwege humane, ecologische of verspreidingsrisico's met spoed moeten worden aangepakt te inventariseren en aan te pakken dan wel te beheersen uiterlijk in 2020. Het gaat om een majeure opgave waarvoor veel middelen beschikbaar zijn gesteld aan de bevoegde overheden Wbb. 2020 markeert daarmee het einde van een operatie die begon in 1980 in Lekkerkerk. Vele 10-duizenden locaties zijn sindsdien gesaneerd en als de spoedlocaties zijn aangepakt of beheerst kan worden overgestapt naar een nieuwe aanpak die onder de Omgevingswet gestalte krijgt. Die nieuwe aanpak volgt de ruimtelijke dynamiek. Er blijven een groot aantal verontreinigde niet spoedeisende locaties over in Nederland die bij gelegenheid van ruimtelijke ontwikkeling kunnen worden aangepakt. Daarnaast zijn er op het gebied van nazorg, waterbodems en beheer van diffuse verontreinigingen en (stedelijk) grondwater nog opgaven, zie hierna bij de nieuwe en resterende (gebieds)opgaven. De beweging en focus op spoedlocaties werpt zijn vruchten af. Van de 1383 spoedlocaties die bij de start van het convenant zijn geïdentificeerd hoeven in 2018 nog maar 210 locaties in uitvoering te worden gebracht en zijn er voor slechts 26 locaties plannings gemaakt voor uitvoering na 2020. De overige locaties zijn in uitvoering (700 locaties) of reeds afgerond (473 locaties). Belangrijk aandachtspunt bij de spoedlocaties is dat het voor een aanzienlijk deel gaat om complexe grondwatersaneringen die qua uitvoering en monitoring pas na 2020 worden afgerond. Veelal is tijd nodig om vast te stellen of sprake is van een beheerste situatie. Voor de ca. 500 locaties die het betreft zijn ook na 2020 middelen nodig.

In de jaarlijkse monitoringsrapportages wordt dieper ingegaan op de details. Onderstaand figuur is ontleend aan de monitoringsrapportage 2018

Figuur 1 Stand van zaken aanpak spoedlocaties 2015 – 2018

Aandacht voor nieuwe en resterende opgaven

Naast de spoedlocaties en de locaties die bij gelegenheid van ontwikkeling worden aangepakt zijn er een aantal resterende en nieuwe opgaven op het gebied van de (historische) bodemverontreinigingen. Een paar van die opgaven zijn gekoppeld aan locaties (nazorg en waterbodems), maar de resterende opgaven zitten vooral in gebiedsopgaven (diffuus lood, KRW (stedelijk) grondwaterbeheer / oranje locaties en nieuwe en opkomende stoffen).

Nazorglocaties

De kosten voor nazorg van reeds gesaneerde locaties zijn hoog en die kosten willen de convenantpartijen afbouwen indien dat milieu hygiënisch verantwoord is. Daarbij wordt gekozen voor een intensieve aanpak van afbouw voor een relatief beperkte groep locaties met grote tot zeer hoge investerings- en beheer kosten. Mogelijk dat bij enkele van die locaties gerichte investeringen/bronaanpak, op termijn kunnen leiden tot vermindering van de kosten. Vermindering is mogelijk, maar vast staat dat nazorg ook voor de periode na 2020 aan de orde zal zijn en daarvoor is het nodig middelen te reserveren. Vermindering van nazorg is ook voor bedrijfsleven relevant.

Waterbodems – C-lijst locaties

De zogenaamde locaties op de C-lijst betreft locaties die moeten worden aangepakt vanuit de Waterwet. Door de waterschappen is in beeld gebracht welke locaties dat zijn en welke kosten met de aanpak van deze locaties zijn gemoeid. Die kosten waren groter dan het beschikbare budget dat in 2018 bij de extra verdeling kon worden gereserveerd voor deze opgave. Voor het aanpakken van de laatste paar waterbodems moeten derhalve na 2020 nog middelen worden gereserveerd.

Diffuus lood

Door nadere informatie over gezondheidsrisico's bij relatief lage gehalten lood is in meer gebieden - dan bij het afsluiten van het convenant gedacht - sprake van potentiële risico's en wordt op veel plaatsen een start gemaakt met de uitvoering van extra inventarisaties. Op veel plaatsen moet echter nog een keuze in beleid en aanpak worden gemaakt. De nieuwe rol om daar eigen beleid in te maken is voor veel overheden wettelijk. Een aantal overheden geven aan terughoudend te zijn met de inventarisatie in tuinen omdat middelen ontbreken om die aan te pakken indien blijkt dat daartoe noodzaak zou bestaan. Voor deze convenantsafspraken geldt dat aanvullende afspraken voor de periode na 2020 moeten worden gemaakt. Het vraagstuk is in sommige gebieden groot en vraagt daar om een (programmatische) aanpak op gebiedsniveau die bestaat uit een combinatie van inventarisatie van risicogebieden, communicatie en implementatie van gebruiksaanwijzingen en waar nodig sanerende maatregelen. Voor deze aanpak dienen langjarig middelen te worden gereserveerd.

(Stedelijk) grondwaterbeheer/ gebieden met 'oranje' locaties

Door het wegvallen van het Wbb instrumentarium met de komst van de Omgevingswet wordt het beheer van niet-spoedlocaties met grondwaterverontreiniging vanuit de KRW/GWR geadresseerd met een bepalende rol voor de provincies i.s.m. de betrokken gemeenten en waterschappen. De KRW vereist om inbreng van stoffen in het grondwater te voorkomen en te beperken. Dit betekent dat betrokken overheden (provincie, gemeente en waterschap) en betrokken bedrijven samen moeten werken en invulling moeten geven aan het (stedelijk) grondwaterbeheer. Het instrumentarium uit de Omgevingswet is hiervoor passend. Er wordt voor de praktijk in de regio vanuit partijen aan een handreiking en risicotoolbox grondwater gewerkt. De wens tot aanpak van grondwaterverontreiniging volgt uit de gezamenlijk geformuleerde ambities ten aanzien van grondwaterkwaliteit in een gebied. Oude stortplaatsen die mogelijk op termijn een bedreiging vormen voor het grondwater moeten daarbij worden betrokken.

Het is van belang om snel te komen tot duidelijkheid op dit punt/gezamenlijke invulling van (stedelijk) grondwaterbeheer, zowel voor het proces van de warme overdracht van taken van provincies naar gemeenten, maar ook om inzichtelijk te krijgen op welke locaties en/of in welke gebieden er aanpak/beheer van grondwaterverontreiniging gewenst is en welke kosten dat met zich meebrengt in de periode na 2020 zowel voor betrokken bedrijven als de overheden.

Nieuwe stoffen

Bij het afsluiten van het convenant zijn afspraken gemaakt om de kennisachterstand op het gebied van nieuwe stoffen in te lopen. Daarvoor is voldoende aandacht in het kennisproject van het uitvoeringsprogramma van het convenant.

Gedurende het convenant is echter gebleken dat in de regio Dordrecht en Schiphol als gevolg van de aanwezigheid van PFAS stagnatie optreedt in diverse bouwprojecten. Op basis van de systematiek van de Wbb geldt voor niet genormeerde stoffen de aantoonbaarheidsgrens als norm, hetgeen betekent dat met niet-genormeerde stoffen belaste grond niet meer kan worden hergebruikt. Door steeds betere meettechnieken worden de stoffen ook sneller in hele lage concentraties aangetroffen. In genoemde regio's is met behulp van adviezen van het RIVM lokaal beleid ontwikkeld, die een deel van de stagnatie opheft. Vanuit diezelfde regio's komen nu verzoeken aan het ministerie van I&W voor landelijke kaders. De realiteit bij de nieuwe stoffen is dat deze stoffen vaak gebruikt mogen worden in productieprocessen of producten en daardoor ook via verschillende routes in het milieu terecht komen, terwijl vanwege de eigenschappen van deze stoffen de aanwezigheid in bodem- en watersysteem moet worden voorkomen. Belangrijke uitdaging op dit dossier is hoe de belasting van het milieu met deze stoffen zoveel mogelijk aan de bron kan worden bestreden en tegelijkertijd grondverzet op basis van een risicobenadering mogelijk kan blijven. Convenantpartijen moeten op dit punt verder werken aan een structurele aanpak en handelingsperspectieven, waarvoor ook na 2020 middelen nodig zullen zijn. Dit omdat de verwachting is dat in de toekomst met enige regelmaat nieuwe stoffen om aandacht vragen.

Aandacht voor overdracht taken en voorbereiding op de omgevingswet

Onder de omgevingswet is de zorg voor de bodemkwaliteit en het beheer van bodemverontreiniging aan de bevoegdheid van gemeenten toegewezen. Gemeenten hebben al een aantal taken op het gebied van bodembeheer (bijvoorbeeld bij het toepassen van grond en baggerspecie) maar krijgen daar bevoegdheden bij op het gebied van bodeminformatiebeheer en saneringen. De zorg voor de grondwaterkwaliteit is aan provincies toebedeeld. Dit past in de systematiek van de stelselwijziging Omgevingswet waarbij de gemeenten de primaire zorg voor de fysieke leefomgeving hebben. Gemeenten zijn zich samen met provincies aan de voorbereiden op de situatie onder de Omgevingswet onder de noemer 'warme overdracht'. Op dit moment wordt gewerkt aan een goed beeld van de voortgang van de 'warme overdracht' door het maken van een foto. Bij de 'warme overdracht' speelt mee dat overheden en bedrijven met elkaar samen moeten werken aan (stedelijk) grondwaterbeheer onder de omgevingswet. Hoe dat precies uitpakt voor (stedelijk) grondwaterbeheer en de oude stortplaatsen moet de komende tijd duidelijk worden. Ook voor dit proces van 'warme overdracht' is het wenselijk om inzichtelijk te krijgen in welke gebieden er aanpak/beheer van grondwaterverontreiniging gewenst is en welke kosten dat met zich meebrengt in de periode na 2020 zowel voor betrokken bedrijven als de overheden.

Een belangrijke voorwaarde voor het functioneren van de Omgevingswet is het op orde hebben van informatie over de fysieke leefomgeving. Het digitale stelsel Omgevingswet (DSO) zal bij de start van de Omgevingswet nog niet in zijn uiteindelijke vorm beschikbaar zijn, waardoor provincies, gemeenten en andere datahouders meer inspanningen moeten doen om zelf de relevante bodeminformatie beschikbaar te krijgen en te maken.

Overheden zijn aan de slag met de Omgevingswet, er worden Omgevingsvisies, Omgevingsprogramma's, Omgevingsplannen en verordeningen gemaakt. In die visies worden ambities en keuzes voor de fysieke leefomgeving gemaakt aan de hand van maatschappelijke opgaven. De bouwopgave, klimaatadaptatie en energietransitie zijn voorname opgaven waarbij het bodem en watersysteem mogelijkheden biedt en grenzen aangeeft. De opgaven die hiervoor zijn genoemd op het gebied van de aanpak en beheer van historische verontreinigingen moeten ook een plek krijgen in de programma's en plannen/verordeningen van overheden. Om dit goed te doen is kennis nodig. De convenantpartijen kunnen aan de hand van de foto's van de warme overdracht beter bepalen of en zo ja welke ondersteuning nodig is bij de voorbereiding op de omgevingswet.

Beschermen en benutten

Bij het afsluiten van het convenant is door de convenantpartijen het volgende overwogen:

“Partijen zijn zich ervan bewust dat de bodem en ondergrond een steeds belangrijkere bijdrage leveren aan het realiseren van maatschappelijke doelen (de energievoorziening, de drinkwatervoorziening, grondwaterreserves, landbouw, cultuurhistorie, natuur en klimaatmitigatie en adaptatie) . Zij willen op een innovatieve manier deze bijdrage zo groot mogelijk maken, waarbij rekening gehouden wordt met de natuurlijke kwaliteiten van het bodem- en watersysteem en de (beoogde) boven- en ondergrondse functies. Partijen willen zich inzetten voor een verdere ontwikkeling naar een duurzaam en efficiënt beheer en gebruik van de bodem en ondergrond .”

Deze ontwikkeling of transitie is samengevat onder de noemer ‘beschermen en benutten’ en bestaat uit een aantal met elkaar verweven transitie of bewegingen: van centraal naar decentraal beleid, van sectoraal naar integraal en van 2D ordening naar 3D ordening. Daarnaast speelt nadrukkelijk ook de stelselherziening van het omgevingsrecht die de integrale benadering van de leefomgeving en decentralisatie als ontwerpprincipes kent. Voor bodem betekent dat ook een beweging van bevoegdheden van provincies naar gemeenten. Deze bewegingen vragen ook om inzet op het gebied van de kennisinfrastructuur en samenwerking.

Zoals in de inleiding benoemd is de context waarin de afspraken in het convenant op het gebied van beschermen en benutten zijn gemaakt, veranderd. Belangrijke wijzigingen zijn het klimaatakkoord in Parijs, het besluit om de gaswinning te verminderen, de droge zomer van 2018, de verflechting van het convenant met STRONG en de verder uitwerking van de Omgevingswet. Deze ontwikkelingen maken de urgentie om bij maatschappelijke opgaven rekening te houden met het bodem- en watersysteem (wat kan er en wat zijn randvoorwaarden) groter. De gewijzigde context draagt bij aan de convenantdoelen: bodem en ondergrond in relatie tot maatschappelijke opgaven staan op de kaart.

Verbinden aan grote maatschappelijke opgaven

Bodem en ondergrond speelt een cruciale rol bij het realiseren van de maatschappelijke opgaven op het gebied van klimaat en energie. We hebben een open, niet verdichte en organische stofrijke bodem nodig om water beter te kunnen vasthouden. We hebben groen in de stad nodig die wortelt in een vruchtbare bodem om luchtverontreiniging en hittestress tegen te gaan. We hebben geothermie en warmte-koudeopslag nodig in de energiemix van de toekomst. Elektrisch rijden en gasloze wijken vragen om een nieuwe infrastructuur in de bodem. Bodemdaling vraagt om peilbeheer, zeespiegelstijging en hoge piekneerslag vraagt om meer waterberging en dijkversterking met daarbij horend grondverzet. Het werkveld bodem- en ondergrond is bezig zich te verbinden aan die maatschappelijke opgaven. Waar het werkveld eerst primair gericht was op de aanpak van bodemverontreiniging zien we mede door het toegenomen belang en aandacht voor klimaat en energie, dat het werkveld zich meer en meer richt op het inbrengen van kennis over de mogelijkheden en beperkingen van het bodem- en watersysteem voor deze opgaven.

Gedurende de convenantsperiode is gewerkt aan het stimuleren dat overheden Bodem en ondergrond meenemen in hun omgevingsvisies en – plannen. De komst van de omgevingswet verplicht overheden om een samenhangende visie op de leefomgeving te maken en het onderwerp 3D ordening krijgt hier bij de decentrale overheden zijn concrete invulling. De vorming van de wetgeving maakt geen onderdeel uit van het uitvoeringsprogramma. De omgevingswet heeft echter wel impact op inhoud, taakverdeling en samenwerking op dit onderdeel. De vorming van de Structuur Visie Ondergrond en de verflechting van de uitvoeringsparagraaf daarvan in het uitvoeringsprogramma van het convenant en de aanpassing van de mijnbouwwetgeving met daarin een adviesrol voor provincies dragen ook bij aan verbinding tussen bodem en ondergrond en ruimtelijke afwegingen. Ook hier maakte het wetgevingstraject geen onderdeel uit van het uitvoeringsprogramma en geeft de nieuwe coördinerende rol van provincies vorm aan 3D ordening met een erkend belang van de fysieke leefomgeving óók bij activiteiten in de diepere ondergrond.

Om de baten en lasten van bodem en ondergrond te bespreken vanuit een integrale gebiedsbenadering zijn onder andere masterclasses Meervoudig Investeren ontwikkeld. Een uitwerking voor en met gebiedspartners om duiding te geven aan de financiering van ondergrondprojecten. In deze masterclasses is samengewerkt met diverse regionale partijen en met het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie.

Naast het inhoudelijke werk aan het verbinden van bodem en ondergrond aan maatschappelijke opgaven is deze convenantsperiode ook gebouwd aan een samenwerkingsstructuur tussen partijen waarin ruimte is voor initiatief en eigenaarschap én afstemming is in geval van een gezamenlijk belang. Met partijen is gewerkt aan een startnotitie en is de organisatiestructuur veranderd met daarin plek voor een transitie-manager voor elke convenantspartij. Voor het belang van samenwerken wordt verder verwezen naar het onderdeel 'aandacht voor samenwerken'.

De verbinding aan de maatschappelijke opgaven gaat niet overal vanzelf. De gewijzigde context helpt maar toch is niet altijd even duidelijk wat het werkveld bodem- en ondergrond te bieden heeft en aan de andere kant van de tafel wat de maatschappelijke opgaven nodig hebben vanuit de kennis over het bodem en watersysteem. Er staat bovendien ook een tijddruk op. Daarbij beginnen de contouren van op welke tafel belangrijke maatschappelijke opgaven ingevuld zullen worden, nu pas duidelijker af te tekenen. Regionaal zijn daar de afgelopen jaren op een aantal plekken forse stappen vooruit gezet, mede dankzij het grote arsenaal aan instrumenten dat door het uitvoeringsprogramma van het convenant is ontwikkeld. Bij een deel van de gemeenten die onder de omgevingswet taken overgedragen krijgen van provincies is die verbinding nog niet altijd gelegd. Belangrijke uitdaging is om de kennisdoorwerking naar de gemeentehuizen op dit punt af te stemmen op de behoefte en te investeren in het verbinden van het bodem en ondergrond netwerk met de netwerken van grote maatschappelijke opgaven, zowel landelijk als in de regio.

Aandacht voor kennis en bodeminformatiebeheer

Er is veel behoefte aan kennisontwikkeling op het punt van de mogelijkheden en beperkingen van het bodem en watersysteem voor maatschappelijke opgaven. De basis voor kennisontwikkeling wordt gevormd door de kennisagenda. Deze wordt tweejaarlijks geactualiseerd. Een laatste keer is dit gebeurd in 2018, waarbij ook gekeken is naar de internationale context. In die internationale context staat de bijdrage van bodem en ondergrond aan de duurzaamheidsdoelen van de Verenigde Naties (SDG's) nadrukkelijk op de agenda. Vanuit het uitvoeringsprogramma zijn op basis van deze agenda zowel gericht als via open uitnodiging van voorstellen circa 40 kennisprojecten opgestart. Daarnaast is gewerkt aan verbreding van de kennisbasis voor bodem- en ondergrondsector door ondersteuning van opleidingsinstituten, een programma voor trainees en een uitwisselingprogramma voor medewerkers in de sector. De aandacht voor kennisontwikkeling op het snijvlak van bodem- en ondergrond en maatschappelijke opgaven/duurzaamheidsdoelen is een uitvloeisel van de veranderende context waarin de convenantpartijen opereren. Het kan worden beschouwd als indicator voor de transitie naar een meer integrale benadering van de leefomgeving die convenantpartijen nastreven.

Het punt van de onlosmakelijk aan de kennisontwikkeling gekoppelde kennisdoorwerking vraagt evenwel aandacht. Uit een uitgevoerde externe analyse³ blijkt dat de ontwikkelde kennis nog niet overal wordt gebruikt. Geconcludeerd is dat kennisontwikkelaars en gebruikers van die kennis nog te weinig met elkaar opereren in een (regionaal) netwerk. Zo zijn bij de kennisprojecten individuele overheden betrokken, maar blijkt het lastig om het resultaat bij niet betrokken overheden onder de aandacht te brengen. Kennis vindt niet altijd tijdig zijn weg naar waar die kennis bruikbaar is. Dat gaat niet vanzelf.

Om aan de kennisdoorwerking een impuls te geven is er voor gekozen om de kennisvraag voortaan middels dialogen met alle betrokken partijen gezamenlijk te formuleren en in consortia al werkende wijs verder uit te diepen. Dit versterkt en vergoot de netwerken. Er zijn dialogen opgestart vanuit de maatschappelijke opgaven op het gebied van 'nieuwe bedreigende stoffen', 'de omgevingswet', 'klimaat' en 'landbouw en gezondheid'.

³ Twijnstra Gudde, context en probleemanalyse kennisdoorwerking, november 2018

De gekozen vorm van dialogen heeft veel inspanningen gevraagd van alle partijen, maar heeft wel geleid tot de vorming van brede consortia met vertegenwoordiging uit het rijk, provincies, gemeenten, omgevingsdiensten, waterschappen, kennisinstellingen en (adviserend) bedrijfsleven. Voorts wordt de agendering, ontwikkeling en doorwerking van kennis op een meer strategische niveau onder de aandacht gebracht. Het Veluweberaad (thematische kenniskamer Leefomgeving) is een interbestuurlijk overleg, gericht op kennisontwikkeling en doorwerking voor gezamenlijke oplossingen van urgente maatschappelijke opgaven in de leefomgeving. Door het uitvoeringsprogramma is aansluiting gezocht met de kennisgemeenschappen binnen het Veluweberaad. Het Veluweberaad deelt de richting van het versterken en verbinden van netwerken.

Voor de resterende periode van het convenant wordt aanbevolen om op dit pad van uitbreiden van netwerken door te gaan: gebruikers van kennis en diegenen die kennis ontwikkelen nog beter dan voorheen te verbinden. Op regionaal niveau en dwars door organisaties heen, maar ook op bovenregionaal niveau. Dit vraagt van de convenantpartijen dat ze samen de agenda formuleren, krachten en inzet bundelen en investeren in professionals die kennis ontwikkelen en kunnen toepassen.

Bodemdata en informatie zijn belangrijk om het belang van bodem- en ondergrond bij andere stakeholders rond maatschappelijke opgaven overtuigend onder de aandacht te krijgen. De Basis Registratie Ondergrond (BRO) helpt daarbij. De BRO omvat nog niet de gegevens over de milieu-hygiënische kwaliteit van de bodem en de startscope van het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) is beperkt. Dat betekent dat overheden voor de vraag staan hoe ze zonder volledig werkend DSO en BRO de mogelijkheden en beperkingen van het bodem- en watersysteem efficiënt inzichtelijk kunnen krijgen. Hiervoor is afgelopen jaar samen met alle betrokkenpartijen gewerkt aan een visie voor bodeminformatiebeheer. Hierin worden decentrale overheden ondersteund bij de afweging rond investeringen rond bodem- en ondergrond data en informatie. Deze visie zal in 2019 worden afgerond en uitgewerkt tot handelingsperspectieven voor decentrale overheden.

Aandacht voor samenwerking

De convenantpartijen hechten veel belang aan de samenwerking om de beoogde doelen te realiseren en hebben afspraken daarover gemaakt in het uitvoeringsprogramma dat na afsluiten van het convenant is opgesteld in 2015. Daarin is aangegeven dat het eigenaarschap van de convenantpartijen in de loop van de convenantperiode moet toenemen en de rol van het uitvoeringsprogramma geleidelijk aan meer signalerend/agenderend en minder uitvoerend moet worden. De uitvoering van de convenantafspraken vindt plaats in een snel veranderende context die in de inleiding is geschetst. Die veranderingen vragen een vorm van samenwerking die ook dynamisch is en meebeweegt met de ontwikkelingen. Het is vanwege de veranderende context ingewikkeld om de samenwerking te monitoren, echter geconstateerd kan worden dat het gesprek over de samenwerking, eigenaarschap en gewenste ondersteuning van het uitvoeringsprogramma actief plaats vindt en bijdraagt aan het toenemende eigenaarschap. Dit kan net als de aandacht voor kennisontwikkeling worden gezien als indicator voor de transitie naar een meer integrale benadering van de leefomgeving die convenantpartijen nastreven.

De aandacht voor samenwerking in het uitvoeringsprogramma en de invulling van eigenaarschap is in lijn met de aanbevelingen uit door NSOB uitgevoerde evaluatie van de organisatie van het uitvoeringsprogramma van het eerste convenant ("Bodem in balans", NSOB 2015). NSOB omschrijft in die evaluatie de uitdagingen binnen het convenant als een "wicked problem"; een situatie waarin verschillende partijen met elkaar samen moeten werken, zonder dat zij precies weten wat hen te wachten staat. Die onzekerheid is het gevolg van het feit dat het probleem beweeglijk, onzeker en veranderend is. NSOB beveelt in haar rapportage onder meer aan om de positie van het uitvoeringsprogramma te verschuiven van aanspreken naar aanjagen, van disciplinair naar multidisciplinair en van creëren naar combineren. Daarnaast beveelt NSOB aan mee te bewegen met de veranderende opgave en daar op passende wijze op in te spelen.

Voor deze rapportage is op basis van bij het uitvoeringsprogramma beschikbare informatie gekeken naar de samenwerking tussen convenantpartijen binnen het uitvoeringsprogramma (landelijk) en de samenwerking tussen convenantpartijen in de regio. Samenwerking tussen overheden en bedrijven is beschreven in bijlage 2, de voortgang van het convenant Bodem en bedrijfsleven. De samenwerking rondom kennis is hiervoor beschreven.

Samenwerking binnen het uitvoeringsprogramma en in de regio op de doelstelling van saneren naar beheren

Sinds 2010 is door de convenantpartijen intensief samengewerkt om de doelen uit het eerste en huidige convenant te realiseren. Daarmee is een hecht en effectief netwerk bodem en ondergrond ontstaan. Dit netwerk dat bestaat uit onder andere de convenantsgremia (stuurgroep, programmteam, uitvoeringsteam, werkgroepen) en bodemgremia op koepelniveau (WEB , BOOG en de Werkgroep Water en Bodem van VNO-NCW/MKB) werkt goed en effectief samen op de doelstelling van saneren naar beheren. Dat is in lijn met de bevindingen van NSOB in 2015. Complexe opgaven bij die doelstelling, blijken snel en effectief op het noodzakelijke schaalniveau (waar mogelijk regionaal, waar nodig landelijk) gezamenlijk te kunnen worden aangepakt, bijvoorbeeld rond diffuus lood waarbij ook de samenwerking met de GGD wordt gevonden. De gezamenlijke monitoring van de voortgang van de spoedopgave is een duidelijke indicatie van de goede en effectieve samenwerking binnen het bodem en ondergrond netwerk.

In alle regio's binnen Nederland wordt op de doelstelling van saneren naar beheren samengewerkt door provincies en gemeenten om de warme overdracht van bodemtaken vorm te geven. Bij die overdracht wordt geconstateerd dat bestuurlijke aandacht voor het onderwerp bodemkwaliteitszorg niet overal vanzelfsprekend is. Het verdient aanbeveling dat het netwerk bodem en ondergrond vergroting van die bestuurlijke aandacht stimuleert en ook scherp maakt wat op dit punt van eigenaarschap en ondersteuning door het uitvoeringsprogramma wordt verwacht. Op het gebied van samenwerking in de regio is met name bij de zorg voor het grondwater evident dat overheden en maatschappelijke partijen in de regio afspraken moeten maken en samen moeten werken om de zorg voor het grondwater op een goede manier in de instrumenten van de omgevingswet te verankeren. Er is bij de convenantpartijen vertrouwen dat die samenwerking op dit dossier effectief wordt gevonden.

Diffuus lood – een zoektocht naar eigenaarschap en samenwerking na een gewijzigde context

Gewijzigde context

Uit nadere wetenschappelijke inzichten is gebleken dat lood bij lagere concentraties dan gedacht effect heeft op jonge kinderen. Door het inslikken (hand-mondgedrag) van loodhoudende gronddeeltjes worden kinderen blootgesteld aan lood. Deze blootstelling leidt tot vermindering van de cognitieve prestaties van jonge kinderen. Op basis van deze nadere inzichten adviseren zowel het RIVM als de GGD om de blootstelling van kinderen aan loodhoudende grond terug te brengen. Het terugbrengen van blootstelling kan op verschillende manieren gebeuren, variërend van relatief eenvoudige gebruiksaanwijzingen (bijvoorbeeld handen wassen) tot ingrijpende saneringen.

Eigenaarschap en samenwerking

De bevoegde gezagen Wbb zijn verantwoordelijk voor bodemverontreiniging met lood. Door de gewijzigde context ontstaan bij hen systeemvragen voor het operationaliseren van het verminderen van blootstelling aan lood. Deze systeemvragen gaan over de doorwerking van de nieuwe inzichten naar normstelling, risicobeoordelingsinstrumenten, de wet en financiële afspraken. Dat schuurt: enerzijds de verantwoordelijkheid en behoefte om handelingsperspectief te bieden en anderzijds de kaders die logischerwijze niet zomaar zijn aangepast aan de gewijzigde context. Ingeval de Rijksoverheid als systeemverantwoordelijke wordt aangesproken om de kaders aan te passen roept dat direct ook de vraag op of daarmee eigenaarschap van de bevoegde gezagen en hun mogelijkheid om integrale afwegingen en prioriteiten te stellen wordt beperkt. De convenantpartijen zijn via dit dossier een zoektocht aangegaan. Via een werkgroep waarin naast de convenantpartijen ook RIVM en GGD zitting hebben is gewerkt aan een maatschappelijke kosten en baten analyse van de verschillende opties voor vermindering van blootstelling aan lood. Daarnaast is door het RIVM het risico instrumentarium aangepast. Vervolgens is door enkele provincies en gemeenten gewerkt aan operationaliseren: welke plekken onderzoeken, hoe bereik ik de relevante doelgroep (jonge ouders), vanaf welke concentratie/blootstelling welke maatregelen nemen? Op al deze vragen bleek in gezamenlijkheid antwoord te geven, met ruimte voor de eigen afweging van het bevoegd gezag. Het resultaat is dat bij verschillende overheden wordt gecommuniceerd met bewoners en dat plekken met aandacht (bijvoorbeeld kinderspeelplaatsen) worden onderzocht en aangepakt. Twee systeemvragen staan echter nog open. Enerzijds is dat de vraag of gebruiksaanwijzingen binnen het juridisch kader van de Wbb houdbaar zijn en anderzijds is dat de vraag van financiering van de aanpak van lood. Inzet op ingrijpende saneringen vergt meer middelen dan communicatie over gebruiksbepalingen. De vraag hoe die kosten verdeeld worden tussen de eigenaar, het bevoegd gezag en het Rijk is nog niet beantwoord en maakt onderdeel uit van het vraagstuk van financiering van het bodembeheer na 2020.

Samenwerking binnen het uitvoeringsprogramma en in de regio op de doelstelling van beschermen en benutten

Voor het realiseren van de doelstelling beschermen en benutten is het bodem en ondergrond netwerk te sectoraal om zelfsturend te zijn en is de opgave meer gericht op de verbinding met en activeren van bodem- en ondergrondprofessionals binnen landelijke netwerken rond maatschappelijke opgaven. Voor een deel is die verbinding gelegd, bijvoorbeeld op het gebied van drinkwater (provincies zijn in samenwerking met de waterwinbedrijven trekker van het traject rond aanwijzing strategische voorraden), klimaatadaptatie (Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie) en bodemdaling (Nationaal Kenniscentrum Bodemdaling) en duurzame Landbouw (Initiatief bewust bodemgebruik). Bij andere netwerken geldt dat nog extra geïnvesteerd moet worden om de waarde en beperkingen van bodem en ondergrond zichtbaar te maken, met name op het punt van de energietransitie (regionale energie strategieën, aardgasvrije wijken in relatie tot geothermie, aquathermie, warmte opslag in de bodem en kabels en leidingen/warmtenet).

De veranderende context en de urgentie die wordt gevoeld bij de maatschappelijke opgaven als energietransitie, klimaatadaptatie en de komst van de Omgevingswet maken dat er ook urgentie is om bodem en ondergrond als systeem in te brengen in de maatschappelijke afwegingen. De uitdaging is om voor de andere netwerken expliciet zichtbaar maken dat bodem en ondergrond belangrijke randvoorwaarden en kansen bieden voor de maatschappelijke opgaven waar zij aan werken en waarvoor wordt gewerkt aan integrale visies en plannen. De afgelopen jaren is daarom vanuit het netwerk bodem en ondergrond geïnvesteerd in het verduidelijken van de boodschap van de waarde van bodem en ondergrond, het ontwikkelen van een gemeenschappelijke taal en het vergroten van het bewustzijn bij ruimtelijke ordenaars. Een voorbeeld hiervan is het project Ondersteunen decentrale overheden bij implementatie van de Omgevingswet in relatie tot bodem en ondergrond. Nu diverse trajecten van start zijn of op korte termijn uitgerold worden (aanwijzen strategische voorraden, aardgasvrije wijken, regionale energie strategieën) kunnen partijen zich richten op de inbreng van kansen en beperkingen van bodem en ondergrond aan deze tafels. Daarbij is het belangrijk zorg te blijven dragen voor het bodem- en watersysteem als geheel, wil een benutting duurzaam mogelijk zijn. Een eenzijdig gebruik van het bodem- en ondergrondpotentieel leidt tot schade en maatschappelijke ontwrichting zoals in Groningen het geval is geweest. Dat moet worden voorkomen. Een balans in benutten en beschermen van het bodem- en watersysteem is belangrijk, maar ook een balans in het evenredig dragen van de lasten die ondergrondgebruik met zich mee kan brengen.

De regionale samenwerking tussen overheden rond urgente maatschappelijke opgaven ligt in het verlengde van traditionele regionale samenwerkingsverbanden en is veelal goed georganiseerd. De mate waarin bodem en ondergrond daarbij worden meegenomen kunnen per regio en per opgave verschillen. Datzelfde geldt voor de mate van inspanning die nodig is om het regionale netwerk bodem en ondergrond te laten aansluiten bij die regionale netwerken. Het is dus regionaal maatwerk. Afgelopen jaren heeft het uitvoeringsprogramma gekozen voor een strategie om op basis van regionale cases rond complexe vraagstukken meer generieke instrumenten te ontwikkelen en te verspreiden die de samenwerking kunnen helpen. We merken dat die strategie maar ten dele werkt, veelal worden de ontwikkelde instrumenten selectief gebruikt door andere partijen dan degenen die bij de ontwikkeling zijn betrokken. Aansluiten en actief bijdragen aan reguliere regionale bijeenkomsten blijkt meer effectief te zijn. Vraagstuk daarbij is wel dat het uitvoeringsprogramma een beperkte capaciteit heeft en daardoor niet altijd een verbinding heeft met de regionale samenwerkingsverbanden. Investeren in de verbinding met die regionale netwerken is dus een belangrijke aanbeveling voor de resterende periode van het convenant. Hierbij is ook een belangrijke rol weggelegd voor een 'verbreed' WEB en BOOG met een goede ingang tot hun achterban. Vanwege de beperkte capaciteit van het uitvoeringsprogramma is invulling van het eigenaarschap van de overheden in de regio hierbij noodzakelijk. Hoe concreter deze doelen worden, des te beter kan het gedeelde eigenaarschap ingevuld worden.

Halverwege de periode van het convenant zijn er veel samenwerkingsverbanden met nieuwe netwerken tot stand gekomen, en ligt er nog een enorme opgave om de samenwerking met de netwerken rond de maatschappelijke opgaven verder uit te breiden. Hierbij is het van belang dat de bijdrage van bodem en ondergrond aan maatschappelijke opgaven meer op de bestuurlijke agenda komt.

Conclusies en aanbevelingen

Van saneren naar beheren

De convenantpartijen werken gestaag verder aan de route naar beheer van de historische bodemverontreiniging. De zelfstandige saneringsoperatie verloopt voorspoedig en kan aan het einde van het convenant als vrijwel afgerond worden beschouwd. Daarmee wordt een belangrijke randvoorwaarde voor het verlaten van de Wbb-gevals aanpak onder de Omgevingswet ingevuld. Conclusie moet zijn dat deze klus wordt geklaard, maar dat tegelijkertijd niet uit het oog mag worden verloren dat we niet klaar zijn met de (historische) bodemverontreiniging. Er liggen nog een aantal meer gebiedsgerichte opgaven ((stedelijk) grondwater, diffuus lood, nieuwe bedreigingen) en de spoedoperatie moet nog worden afgehecht (langdurige grondwatersaneringen, enkele waterbodemplacaties en nazorglocaties). Hiervoor is het nodig om afspraken te maken voor zowel de huidige periode als de periode na 2020 op de volgende punten (aanbevelingen):

- Aan de convenantpartijen: Maak afspraken over de hoogte en wijze van financiering van kosten voor bodembeheer na 2020 en neem daarbij o.a. de kosten van langlopende grondwatersaneringen, nazorg, waterbodemplacaties, diffuus lood, KRW/oranje gebieden en nieuwe stoffen mee.
- Aan het uitvoeringsprogramma: Neem in de jaarprogrammering 2019 en 2020 een actie op om op het gebied van nazorg intensief te kijken naar de aanpak om de kosten van nazorg bij dure locaties te beperken. Betrek daarbij de mogelijkheid om via gerichte investering de kosten voor beheer op termijn terug te brengen.
- Aan het uitvoeringsprogramma: Neem in de jaarprogrammering van 2019 en 2020 een actie op om te stimuleren dat overheden in de regio snel duidelijk krijgen in welke gebieden er aanpak van het grondwater noodzakelijk is, waar die aanpak uit bestaat en wie daarvoor welke kosten draagt. Gebruik daarbij het instrumentarium (risicotoolbox, handreiking) dat daarvoor wordt ontwikkeld.
- Aan de convenantpartijen: Maak voor de periode na 2020 afspraken over de programmering van de aanpak van diffuus lood in met lood belaste gebieden en de wijze waarop die programmering invulling geeft aan (lokale) ambities en in verhouding staat tot de beschikbare financiële middelen.
- Aan het uitvoeringsprogramma: Neem in de jaarprogrammering van 2019 en 2020 een actie op die is gericht op het komen tot een structurele aanpak van nieuwe bedreigingen waarbij aandacht is voor de betrokkenheid van het Rijk bij de decentrale aanpak.
- Aan het uitvoeringsprogramma: Neem in de jaarprogrammering van 2019 en 2020 een actie op om daar waar nodig en gewenst (blijkend uit de foto warme overdracht) inzet te plegen om gemeenten voor te bereiden op de komst van de omgevingswet.

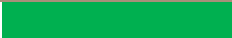
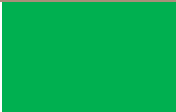

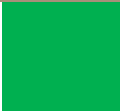
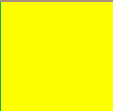
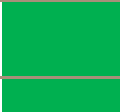
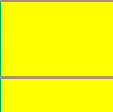

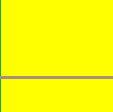

Beschermen en benutten

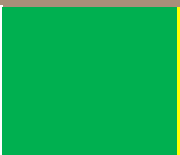

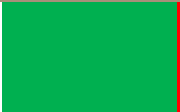

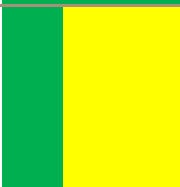
De context waarin de afspraken in het convenant op het gebied van transitie zijn gemaakt is verschoven. De impact van het akkoord van Parijs op het gebied van klimaatmitigatie en adaptatie en de ambities om over te stappen op duurzame energie maken de noodzaak om rekening te houden met het bodem- en watersysteem (wat kan er en wat zijn randvoorwaarden) prominenter. In die zin zijn de convenantdoelen ingevuld, bodem en ondergrond in relatie tot maatschappelijke opgaven staat op de kaart. De maatschappelijke opgaven op het gebied van klimaat en energie worden vaak op andere tafels besproken dan op de tafels van het uitvoeringsprogramma/de traditionele bodemtafels. Tegelijkertijd wordt nog niet overal bodem en ondergrond voldoende betrokken bij de maatschappelijke opgaven. Dat leidt tot de volgende aanbeveling:

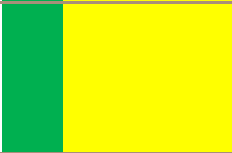

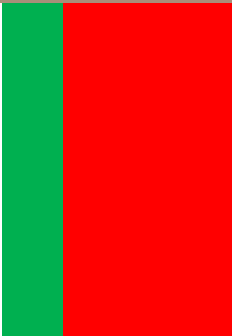

- Aan het uitvoeringsprogramma: Neem in de jaarprogrammering van 2019 en 2020 een actie op om meer concreet te maken wat vanuit bodem en ondergrond kan worden bijgedragen aan de ambities op het gebied van klimaat en energie. Maak daarbij duidelijk wat wel en niet verwacht kan worden van het uitvoeringsprogramma en van het netwerk rond klimaat en energie en welk eigenaarschap (van de Rijksoverheid en van decentrale overheden) nodig is.

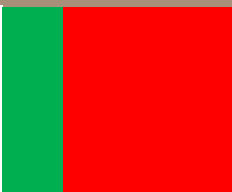

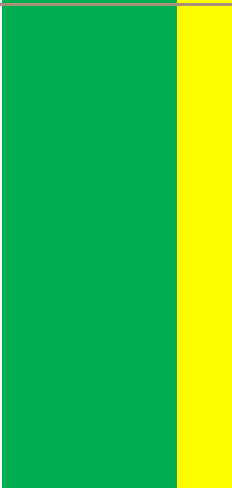

- Aan het uitvoeringsprogramma: Neem in de jaarprogrammering van 2019 en 2020 een actie op om op het gebied van regionale kennisdoorwerking de verbinding van bodem en ondergrond met de maatschappelijke opgaven en de verbinding met provincies en gemeenten die nieuwe taken krijgen te versterken.
- Aan het uitvoeringsprogramma: Neem in de jaarprogrammering van 2019 en 2020 een actie op om op het gebied van samenwerking en participatie ervaring op te doen betreffende grondwater en deze ervaringen te delen.
- Aan de convenantspartijen: Zorg dat bodem en ondergrond meer op de bestuurlijke agenda komt en blijft en meegenomen wordt in de bestuurlijke afwegingen rond de maatschappelijke opgaven. Bestendig de samenwerking met het Veluweberaad.
- Aan de convenantspartijen: Maak de waarde van bodem- en ondergrondkennis en het bodem- en ondergrond netwerk breder zichtbaar door een gerichte communicatie in de regionale netwerken rond maatschappelijke opgaven.
- Aan de convenantspartijen: Ondersteun decentrale overheden die eigenaarschap tonen bij het borgen van het belang van bodem en ondergrond in maatschappelijke opgaven door het netwerk te voeden en obstakels uit de weg te ruimen.
- Aan de convenantspartijen: Zorg voor experimenteerruimte om nieuwe strategieën te verkennen.
- Aan de convenantspartijen: Houd oog voor de samenhang van het bodem en watersysteem. Beleg deze taak actief in de organisatie.
- Aan het uitvoeringsprogramma: Deel goede ervaringen via een te ontwikkelen monitor.
- Aan de convenantspartijen: bestendig de samenwerking tussen de convenantspartijen en zoek met elkaar naar een passende vorm die bij de situatie na 2020 behoort en benut de resterende twee jaar om daar naar toe te werken

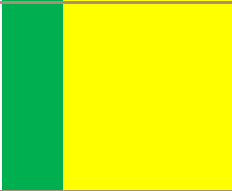
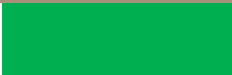

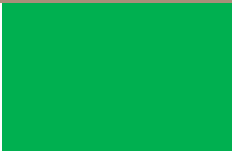

Bijlage 1 Dashbord convenant Bodem en ondergrond

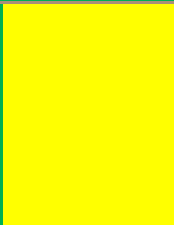

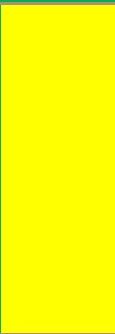
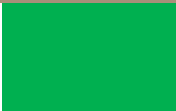

Artikel convenant en verkorte weergave tekst		Uitvoering op schema	Toelichting
1	Betreft definities		Bevat slechts definities als afspraken tussen partijen
2.1	Partijen onderschrijven belang bodem en ondergrond	 	De gewijzigde context zorgt voor een duidelijker gevoel van urgentie om de bijdrage van bodem en ondergrond voor maatschappelijke opgaven inzichtelijk te maken en mee te wegen bij het opstellen van omgevingsvisies en omgevingsplannen
2.2	Provincies en gemeenten betrekken de ondergrond bij aanpassing RO-plannen en doen dat samen met belanghebbenden	 	Er is meer aandacht voor 3D ordening. Tegelijkertijd staat bodemkwaliteit bestuurlijk bij overheden nog niet overal op de agenda en is de aansluiting met netwerken op het punt van energietransitie en klimaat nog niet overal voldoende gemaakt
2.3	Decentrale overheden geven uitwerking aan opgaven volgend uit STRONG	 	zie 2.1
2.4	Partijen werken actief samen aan duurzaam en efficiënt beheer en gebruik ondergrond in lijn met de stelselherziening Ow en met inbegrip van de historische verontreinigingen	 	Het netwerk bodem en ondergrond functioneert goed op het punt van saneren naar beheren. Op het punt van benutten en beschermen kan verder worden gezocht naar aansluiting bij netwerken die bezig zijn met de maatschappelijke opgaven, zowel nationaal als regionaal
2.5	Partijen werken samen aan kennis en competentie ontwikkeling op het gebied van beheer en gebruik ondergrond	 	Er wordt gewerkt langs een actuele kennisagenda, doorwerking van ontwikkelde kennis naar gebruikers is een belangrijke opgave
3.1	Partijen onderzoeken – met aandacht voor financiële instrumenten - of het huidig instrumentarium geschikt is voor duurzaam beheer en gebruik ondergrond en kijken of de Ow knelpunten wegneemt.	 	Onderzoek is ingevuld. Separaat traject rond aanpassing regelgeving rond financiële instrumenten
3.2	Partijen onderzoeken of baathouders een bijdrage aan het beheer kunnen leveren en of dat verplichtingen van de beheerder jegens de baathouder schept	 	zie 3.1.
3.3	Partijen brengen resultaten onderzoek (3.1 & 3.2) in bij wetgevingstraject Ow	 	zie 3.1

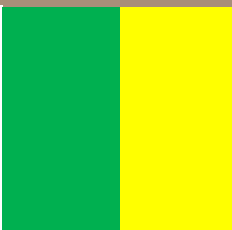
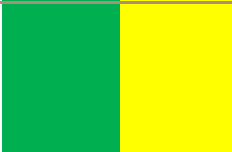

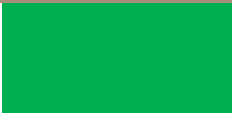

Artikel convenant en verkorte weergave tekst	Uitvoering op schema	Toelichting
4.1 Bevoegde overheden Wbb zorgen dat alle bij de eindrapportage van het vorige convenant (2015) bekende spoedlocaties in 2020 zijn gesaneerd of beheerst, inclusief de KRW grondwater spoedlocaties		Tav Basislijst 2015: Aanpak en beheersing is op 26 van de 1383 locaties na voorzien uiterlijk in 2020. Nog 105 v/d 1383 locaties moeten in uitvoering worden gebracht. Aandacht is nodig want ca. 500 locaties zijn ook na 2020 nog in uitvoering. Daarvoor zijn middelen nodig, relatie met afspraak 11.5.
4.2 Bevoegde overheden Wbb zorgen ervoor dat locaties die vanwege onvoldoende financiële middelen niet overeenkomstig 4.1 zijn gesaneerd of beheerst dat daarvan de risico's in beeld zijn en aanpak is gepland		Voor de 26 locaties die in 2020 niet in uitvoering zijn is een planning van aanpak geen probleem. Voor lood, zie aldaar
4.3 Bevoegde overheden Wbb beschikken de locaties genoemd bij 4.1 uiterlijk in 2016 ten behoeve van het doel genoemd in 4.1		Uit de monitoring blijkt dat in 2017 en 2018 nog een flink aantal locaties moesten worden beschikt. Voor die locaties is het doel niet gehaald (deels rood dus) omdat de termijn is verstreken. Vraagt geen verdere aandacht gezien voortgang van aanpak spoedlocaties bij 4.1.
4.4 Bevoegde overheden Wbb maken een lijst van KRW spoedlocaties in 2017 en beschikken die uiterlijk 2018 ten behoeve van het doel genoemd in 4.1		Overheden geven aan de KRW locaties in beeld te hebben en toegevoegd te hebben aan de spoedlijst.
4.5 Bevoegde overheden Wbb benaderen ten behoeve van het doel bij 4.1 bedrijven actief om hen over sanerings- en financieringsmogelijkheden te informeren		Er is mede op verzoek van het bedrijfsleven wederom meer aandacht voor dit onderwerp. Bij de monitoring 2018 wordt op dit punt een scherper beeld verwacht. Bovendien wordt er gewerkt aan producten waarin bv ook de vernieuwde bedrijvenregeling meer aandacht krijgt.
4.6 Bevoegde overheden Wbb saneren of beheersen spoedlocaties met humane risico's uiterlijk in 2016		Er zijn een zeer beperkt aantal (7) nog aan te pakken humane spoedlocaties waarvan de uitvoering op 1 na is voorzien uiterlijk 2020.
4.7 Bevoegde overheden Wbb behandelen aanvullende locaties zoveel mogelijk in lijn met de afspraken bij 4.1 en 4.2		Nieuwe locaties worden snel opgepakt (uitzondering hierin zijn lood en nieuwe stoffen, zie bij afspraak 7.1 en 8)
5.1 Bevoegde overheden Wbb brengen in beeld waar er behoefte bestaat aan gebiedsgericht beheer van de verontreinigingen in het grondwater		Voor een aantal gebieden met spoedlocaties is gebiedsgericht beheer ingesteld. Door heel Nederland, maar vooral in gebieden waar de ondergrond goed doorlatend is voor een makkelijke verspreiding van verontreinigd grondwater komen logischerwijs ook als niet spoed gekwalificeerde grondwaterverontreinigingen voor. Vanuit de KRW vereisten op het gebied van voorkomen en beperken van inbreng in grondwater staat op de agenda om scherp te maken hoe met niet-

Artikel convenant en verkorte weergave tekst	Uitvoering op schema	Toelichting
		<p>spoedlocaties omgegaan moet worden. Vervolgens kan bekeken worden of gebiedsgericht grondwaterbeheer mogelijk een oplossing biedt indien er aanpak is gewenst.</p>
<p>5.2 Decentrale overheden die gebiedsgericht beheer wenselijk achten hebben de hoofdlijnen van dat beheer uiterlijk in 2020 vastgesteld</p>		<p>Decentrale overheden zijn onder andere in het kader van de warme overdracht in gesprek over de zorg voor het grondwater. Niet op alle plekken heeft dit al tot duidelijkheid geleid op de vraag bij welke locaties nog maatregelen noodzakelijk zijn ten behoeve van de zorg voor het grondwater. Hier is meer aandacht in de regio voor nodig.</p>
<p>6.1 Waterschappen dragen zorg voor aanpak dan wel start van uitvoering van locaties op de C-lijst uiterlijk in 2020. Voor zover de middelen daarvoor ontoereikend zijn wordt door de waterschappen uiterlijk in 2020 de risico's in beeld gebracht en een jaar van uitvoering gepland.</p>		<p>Er is aanvullend budget toegekend in 2018 waarmee veel projecten kunnen starten. Er is een tekort aan middelen om alle locaties aan te pakken. Deze restopgave wordt betrokken bij het maken van afspraken over de financiering van het bodembeheer na 2020, zie afspraak 11.5</p>
<p>6.2 Waterschappen zorgen voor een aanpak die de risico's voor het oppervlaktewater wegneemt tegen lage maatschappelijke kosten en ontvangen een bijdrage van 90 % in de kosten met een drempel van 225.000 euro</p>		<p>Waterschappen voldoen aan deze randvoorwaarden</p>
<p>7.1 Bevoegde overheden Wbb leggen in samenwerking met gemeenten gebruiksadviezen vast voor de omgang met diffuse bodemverontreiniging met onaanvaardbare risico's</p>		<p>Overheden hebben deze afspraak actief opgepakt. Door nadere informatie over gezondheidsrisico's bij lood is echter in meer gebieden sprake van potentiële risico's en wordt op veel plaatsen een start gemaakt met de uitvoering van extra inventarisaties. Op veel plaatsen moet echter nog een keuze in beleid en aanpak worden gemaakt. De nieuwe rol om daar eigen beleid in te maken is voor veel overheden wettelijk. Een aantal overheden geven aan terughoudend te zijn met de inventarisatie in tuinen omdat middelen ontbreken om die aan te pakken indien blijkt dat daartoe noodzaak zou bestaan. Dat heeft zowel betrekking op deze periode (bv subsidieregeling) maar vooral op de periode onder de OW. Van belang om snel duidelijkheid te geven over afspraak 11.5, zodat langjarige programma's gemaakt kunnen worden</p>
<p>7.2 Bevoegde overheden Wbb zorgen in gebieden waar</p>		<p>Door nadere informatie over gezondheidsrisico's bij lood is op meer plaatsen sprake van risico's</p>

Artikel convenant en verkorte weergave tekst	Uitvoering op schema	Toelichting
gebruiksadviezen niet afdoende zijn voor het zo spoedig mogelijk beheersen van de risico's waarbij zoveel mogelijk gebruik gemaakt wordt van natuurlijke momenten van herontwikkeling en bevoegde overheden nemen de aanpak van deze gebieden op in hun programma		ook vanwege de nog onbekende doorwerking van gebruiksadviezen In die gevallen kan vaak niet gewacht worden op een natuurlijk moment van herontwikkeling
8.1 Partijen brengen nieuwe bedreigingen in beeld en werken kennisachterstand daarop weg		In het kennisprogramma van het convenant is veel aandacht voor de nieuwe bedreigingen. Er worden daarmee stappen gezet om de kennisachterstand weg te werken. Wel zijn de nieuwe bedreigingen een aandachtspunt bij het bodembeheer zowel nu als na 2020 en de kosten die daarvoor worden geïnventariseerd bij afspraak 11.5
9.1 Bevoegde overheden Wbb onderzoeken de mogelijkheden om de nazorg op gesaneerde locaties te beëindigen of te verminderen		In de monitoring hebben we een driedeling gemaakt in typen nazorg (forse actieve nazorg, actieve nazorg door monitoring en passieve nazorg) en zetten we jaarlijks in op een steeds beter beeld van de omvang van de actieve nazorg. De inhaalslag om dit ook voor bedrijvenopgave in beeld te krijgen is opgestart. Voor de uitvoering van art.9 is een adviesnotitie afbouw nazorg opgesteld. In deze notitie is gekozen om in lijn met deze driedeling de vermindering van de nazorgopgave te realiseren. In de uitwerking en doorwerking van de adviesnotitie onderscheiden we drie al geïdentificeerde groepen voor afbouw; een bijzonder intensieve aanpak van afbouw voor een relatief beperkte groep locaties met grote tot zeer hoge investerings- en beheer kosten. Hiervoor denken we aan in nauw overleg met overheden de betreffende locaties onder de loep te nemen. Vervolgens de aanpak van de groep actieve nazorg (monitoring) door uitvoeren van een trendanalyse en verbeterde gebiedsbeoordeling en tot slot de afbouw van de passieve nazorg (gebruiksbeperking, in stand houden isolatie) ter hand nemen door een opname in het nieuwe Ow-stelsel te bewerkstelligen en deze gevallen niet meer onder de Wbb te houden.
9.2 Bevoegde overheden Wbb maken de gerealiseerde vermindering inzichtelijk		Wordt opgehaald in de monitoring.
10.1 Partijen onderzoeken hoe voormalige stortplaatsen zo efficiënt mogelijk kunnen worden beheert		In het kader van de warme overdracht wordt hierover gesproken, maar er is nog niet overalduidelijkheid omtrent het beheer van het grondwater en over de beschikbare informatie over

Artikel convenant en verkorte weergave tekst	Uitvoering op schema	Toelichting
		de kwaliteit van het stortlichaam en de grondwaterkwaliteit met als gevolg daarvan onzekerheid bij gemeenten over de stortplaatsen die niet als spoed zijn opgenomen.
10.2 Partijen onderzoeken hoe het bestaande beleid rond beheer voormalige stortplaatsen ook na inwerkingtreding Ow geborgd kan worden		De zorg voor de grondwaterkwaliteit (zie convenantdoel artikel 5) staat in nauwe relatie met de zorg voor voormalige stortplaatsen, immers bij deze locaties is het risico aanwezig dat verontreinigingen een bedreiging vormen voor de grondwaterkwaliteit. Niet op alle plekken heeft dit al tot duidelijkheid geleid op de vraag bij welke locaties nog maatregelen noodzakelijk zijn ten behoeve van de zorg voor het grondwater. Hier is meer aandacht in de regio voor nodig.
11.1 Het Rijk heeft voor de uitvoering van de afspraken uit dit convenant 610 M euro beschikbaar		Staat op begroting
11.2 Het Rijk draagt zorg voor overheveling van in totaal 361 M euro naar de bevoegde overheden Wbb (DUB)		Gedaan
11.3 Het Rijk draagt via aanvullende financiering in 2016 en 2018 64 M euro over naar de bevoegde overheden Wbb. De bevoegde overheden Wbb nemen de C-lijst locaties op in hun programma		Gedaan
11.4 Bevoegde overheden Wbb kunnen voor projecten waarvoor financiering ontbreekt een beroep doen op de bij het Rijk in beheer zijnde knelpuntenpot zolang ze voldoen aan enkele voorwaarden		Knelpuntenpot is daarvoor beschikbaar
11.5 Partijen maken uiterlijk 2019 een voorstel voor verdeling van de middelen benodigd voor de uitvoering van de taken van het bodembeleid na 2020. De bevindingen van de MTR worden hierbij betrokken		Wordt aan gewerkt middels twee werkgroepen. Het blijkt lastig te zijn om tot goed onderbouwde cijfers te komen voor met name de werkvoorraad. Aandachtspunt is de verdeling van middelen goed op de bestuurlijk agenda te krijgen.
11.6 Bevoegde overheden Wbb leveren elk jaar per 1 april een overzicht aan het Rijk over planning van uitbetaling van subsidies aan bedrijven		Is elk jaar weer trekken om overzichten bij ministerie te krijgen

Artikel convenant en verkorte weergave tekst	Uitvoering op schema	Toelichting
12.1 Het Rijk bevordert dat de aanpak van saneringen in het kader van dit convenant onder het overgangsrecht van de Ow valt en dus onder het regime van de Wbb.		Is opgenomen in concepten van Aanvullingswet en Besluit bodem
12.2 Het Rijk, provincies en gemeenten bevorderen voor zover er een overdracht van bevoegdheden van provincies naar gemeenten plaats vindt dat deze overdracht soepel verloopt	 	Overdracht van bevoegdheden staat op de agenda. Er wordt geïnvesteerd om het beeld van de voortgang op te halen (foto). Toekomstige omgang met kleinere grondwaterverontreinigingen, toevalsvondsten en voormalige stortplaatsen zijn veelal nog niet voldoende scherp en dat geeft onzekerheid bij gemeenten die taken over krijgen. Zonder interventie op het gebied van implementatie Ow zijn verschillende (kleinere) gemeenten niet op tijd voldoende gesteld voor de opgave die na 2020 onder hun bevoegdheid vallen
12.3 Partijen overleggen of het convenant aanpassing behoeft indien de bevoegdheden voor het eind van dit convenant wijzigen		Ow treedt in werking na afloop van convenant
12.4 Het Rijk heeft de intentie om een specifieke zorgplicht voor bodem in de Ow op te nemen.		Is voorzien in de invoeringswet
13.1 Partijen stellen een kennisagenda op en actualiseren die, baseren daar het programma van de kennisinstellingen op, ontwikkelen innovaties via business-cases in de praktijk en zorgen dat bestaande en nieuwe kennis wordt behouden en gedeeld via verschillende activiteiten	 	a) De Kennisagenda is in 2016 en 2018 herijkt en geactualiseerd door DSP. b) Er zijn een 20-tal projecten geïnitieerd en opgestart op basis van rendabele business-cases waarin de partijen uit de triple-helix (overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven) zijn vertegenwoordigd. c) Er lopen diverse initiatieven gericht om stromen van kennis op een vernieuwende manier te organiseren (KOBO-HO, werkplaatsen, BOG-poule, bench-mark, intervisie en visitatie). Daarnaast zijn 20 regioprojecten opgestart om decentrale overheden in regionaal verband te laten samenwerken aan een instrument van de Omgevingswet. Er is nog wel aandacht nodig om de kennis te laten doorwerken in de maatschappelijke opgaven. Door de gewijzigde context (klimaat en energie opgave) wordt extra urgentie gevoeld bij de doorwerking van kennis over de bijdrage van bodem en ondergrond aan deze opgaven
13.2 Partijen zetten in 2016 een organisatiestructuur voor de werkzaamheden genoemd in 13.1 op of sluiten bij een bestaande organisatiestructuur aan	 	Er wordt gewerkt vanuit een afgesproken kennisinfrastructuur gebaseerd op de onderling samenhangende 3 pijlers Kennisagenda, Kennis- en innovatieontwikkeling en Kennisdoorwerking met betrokkenheid van convenantpartijen, bedrijfsleven en kennisinstellingen.

Artikel convenant en verkorte weergave tekst	Uitvoering op schema	Toelichting
<p>14.1 Partijen komen overeen m.b.t. milieu hygiënische bodemdata deze te behouden en te beheren,, te streven naar een landelijke ontsluiting, de dataset te richten op toekomstige behoeften en een impuls te geven aan de digitale informatieketen met centrale aanlevering van gegevens. Dit alles moet gereed zijn per inwerkingtreding Ow</p>		<p>Behoud en beheer heeft aandacht in de warme overdracht. Ontwikkelingen met BRO en DSO worden actief onderling en met achterban gedeeld. Voor andere doelen wordt binnen netwerkoverleg Bodeminformatiebeheer gewerkt aan een gezamenlijke visie en roadmap. Deze wordt daarna uitgewerkt in een ondersteunende implementatienotitie voor decentrale overheden.</p>
<p>14.2 Partijen werken actief mee aan nieuwe ontwikkelingen om informatie over bodem en ondergrond in brede zin te verzamelen, beheren en ontsluiten zodat eenieder daar gebruik van kan maken.</p>		<p>Verbreding wordt meegenomen in visie en implementatienotitie van 14.1.</p>
<p>15.1 IPO, VNG, UvW communiceren actief over de inhoud en voortgang van dit convenant naar hun leden</p>		<p>Nieuwsbrief 5x per jaar verstuurd, website wordt geüpdatet, nog op zoek naar creatieve manier van communiceren. Communicatie vanuit koepels naar hun achterban behoeft aandacht</p>
<p>15.2 Partijen informeren belanghebbenden actief over dit convenant</p>		<p>inner circle wordt goed bereikt via diverse netwerken en werkgroepen. Extra inzet op de bredere verspreiding.</p>
<p>16.1 Partijen stellen gezamenlijk een uitvoeringsprogramma op</p>		<p>Opgesteld</p>
<p>16.2 Partijen bekijken of het uitvoeringsprogramma STRONG kan worden samengevoegd met het uitvoeringsprogramma van het convenant</p>		<p>Uitvoeringsprogramma's zijn samengevoegd</p>
<p>16.3 Een kwartiermaker doet een voorstel voor een uitvoeringsprogramma en uitvoeringsteam</p>		<p>Gedaan</p>
<p>16.4 Uitvoeringsprogramma wordt in 2015 met unanieme stemmen door partijen vastgesteld</p>		<p>Gedaan</p>
<p>16.5 De nulmeting, monitoring en tussen en eindevaluatie zijn onderdeel van het uitvoeringsprogramma van de partijen</p>		<p>Nulmeting is uitgevoerd, tussenevaluatie in 2018 wordt uitgevoerd</p>
<p>16.6 Het uitvoeringsteam bestaat uit medewerkers van partijen en mensen van B+</p>		<p>Ja</p>

Artikel convenant en verkorte weergave tekst	Uitvoering op schema	Toelichting
16.7 Partijen dragen gezamenlijk zorg voor financiering van het uitvoeringsprogramma en team		Gedaan
16.8 De stuurgroep is bevoegd tot benoemen kwartiermaker, vaststellen uitvoeringsprogramma, benoemen leden uitvoeringsteam, aansturing uitvoeringsteam, besluiten over producten uitvoeringsteam inclusief monitoring en evaluaties, zorgdragen voor financiering uitvoeringsteam en programma, toezien op de voortgang van het uitvoeringsprogramma en de convenantafspraken en het opstellen van criteria voor aanspraak op aanvullende financiële middelen		Zaken waarvoor stuurgroep bevoegd is worden elk kwartaal op de agenda van de stuurgroep geagendeerd
17.1 Bevoegde overheden Wbb bespreken via het uitvoeringsteam hun planning en programmering van de convenant doelen		Uitvoeringsteam bezoekt elke overheid 1 maal per jaar
17.2 Partijen stellen uiterlijk juni 2016 een monitoringprogramma vast		Gedaan
17.3 Partijen monitoren jaarlijks de voortgang van het convenant volgens het monitoringsprogramma en besluiten of intensivering op onderdelen noodzakelijk is		Monitoring heeft plaats gevonden in 2016 en 2017 en is in uitvoering in 2018. Monitoring betreft slecht de artikelen 4 t/m 10 van het convenant
17.4 Bevoegde overheden Wbb sturen jaarlijks hun eigen verantwoording over de bestede middelen aan de stuurgroep		Slechts na herhaald aandringen stuurt een deel van de overheden hun verantwoording aan de stuurgroep
17.5 Partijen verrichten een 0-meting ten aanzien van de doelstellingen in de artikel 4, 5 en 6.		Gedaan
17.6 Partijen stellen een tussenbalans op in het najaar van 2018 om te bezien of ze op schema liggen, mede met het oog op de wijziging van de Ow. Indien nodig zullen afspraken dan worden aangepast na een bestuurlijk overleg		In uitvoering

Artikel convenant en verkorte weergave tekst	Uitvoering op schema	Toelichting
17.7 Partijen stellen na 2020 een eindevaluatie op. Deze zal worden besproken in een bestuurdersconferentie en aan de tweede kamer worden aangeboden		Staat op de lijst van activiteiten
18.1 Convenant loopt van 1-1-2016 t/m 31-12-2020		Geen wijziging
18.2 Convenant wordt gepubliceerd in de Staatscourant		Gedaan
18.3 Partijen handelen in geest van convenant bij kwesties die niet in het convenant zijn geregeld		Zie bijvoorbeeld de voortgang van enkele na 2015 ontdekte speedlocaties, die worden meegenomen bij de aanpak
18.4 Partijen melden geschillen schriftelijk aan de stuurgroep en die tracht geschillen in den minne op te lossen		
18.5 Indien partijen een geschil niet in de minne kunnen oplossen wordt getracht het geschil op te lossen via mediation		
18.6 Partijen kunnen het convenant schriftelijk aanvullen		

Bijlage 2a Voortgang convenant Bodem en bedrijfsleven

In deze bijlage wordt specifiek ingegaan op de voortgang van het convenant Bodem en bedrijfsleven. Dit convenant heeft vergelijkbare doelstellingen met het convenant Bodem en ondergrond. Zie daarvoor ook het dashboard dat als bijlage 2b is opgenomen.

In de inleiding van dit rapport is al aangegeven, dat we gedurende de looptijd van het convenant te maken hebben gekregen met de nieuwe realiteit of de nieuwe werkelijkheid. Het bodemdossier is onderdeel geworden van andere maatschappelijke vraagstukken zoals energietransitie en klimaatakkoord. Dat neemt niet weg dat het bedrijfsleven de gestelde doelen in het convenant zal gaan halen. Aan het eind van de convenants periode moeten wij een start gemaakt hebben met het duurzaam beheer van de bodem en ondergrond onder het thema "duurzaam benutten en beschermen". Hieronder gaat het bedrijfsleven kort in op de volgende drie aspecten:

1. Wat is de voortgang tot nu toe. Waar staan we?
2. Welke uitdagingen hebben we nog gedurende de resterende convenants periode?
3. Hoe gaan we samen verder na 2021 als dit convenant beëindigd is?

Wat is de voortgang.

We samen veel bereikt. We mogen best trots zijn op de resultaten die in de onderlinge samenwerking tussen de overheidspartijen en het bedrijfsleven bereikt zijn. In de eerste periode van het convenant was het even zoeken naar de onderlinge verhoudingen. Welke rol speelt het bedrijfsleven? Uit welke geledingen bestaat het bedrijfsleven? Adviseurs, probleemhebbers? Duidelijk is geworden dat het bedrijfsleven vertegenwoordigd wordt door VNO/NCW-MKB Nederland en die vertegenwoordigen alle geledingen. De taak van die vertegenwoordigers is informeren, voorlichten en verbinden. Vanuit de achterban van VNO/NCW-MKB wordt positief gereageerd op de samenwerking. De achterban heeft een belangrijke rol gespeeld en zijn zeer betrokken geweest bij belangrijke onderwerpen als zorgplicht en spoed aanpak. Het bedrijfsleven zal zijn verantwoordelijkheid nemen in het mede oplossen van de spoedlocaties.

De maatschappelijke belangen en het streven naar duurzaam ondernemen staat hoog op de agenda, een voorbeeld daarvan is het werken met duurzaamheidsdoelen van de VN (SDG's) en een aparte groep bedrijven verenigt in de groene groeiers. Tijdens de vergaderingen van de commissie MEV (milieu en verduurzaming) van VNO-NCW/MKB-NL staat duurzaam benutten van bodem en ondergrond op de agenda.

Wat betreft de convenants taken zijn de partijen al goed op schema, dat blijkt ook uit het bijgevoegde dashboard. Er zijn goede afspraken gemaakt over zorgplicht en de bedrijvenregeling is gemoderniseerd. De Stichting Bodembeheer opvolger van bodemcentrum is opgericht en is uitvoerder geworden van de bedrijvenregeling. We zijn al ver gevorderd met de spoedlocaties op bedrijfsterreinen en samenwerking op het gebied van kennis en de andere maatschappelijk opgaven wordt goed vormgegeven.

Welke uitdagingen liggen nog voor ons.

De resterende convenants periode en zeker ook daarna zijn er nog grote uitdagingen. Belangrijk is de samenwerking tussen de partijen in de regio te organiseren. Onderwerpen als gasvrije wijken en regionale energie strategieën en het gesprek daarover zijn uitdagend en spannend. Het proces is gestart, maar we zijn er nog lang niet, er is nog genoeg te doen. VNO/NCW doet er alles aan om deze gesprekken op te starten en te promoten samen met de andere convenantspartijen.

Bij belangrijke thema's zoals de zorg voor de grondwaterkwaliteit ("oranje locaties") en warme overdracht is het proces gestart waarbij alle convenants partijen vanuit hun rol een bijdrage leveren. Tijdens het

proces is er geconcludeerd dat er nog grote uitdagingen zijn. Hoe gaan we om met de locaties die niet spoedeisend zijn maar wel een impact hebben op de kwaliteit van het grondwater.

Kan de Stichting Bodembeheer een rol spelen via de bedrijvenregeling of wet financiële bepalingen?

Warme overdracht, kennisdoorwerking en afspraken rondom afbouw nazorg verdienen nog volop onze aandacht. Bij de aanpak van "nieuwe bedreigingen" en opkomende stoffen denkt de achterban van VNO/NCW actief mee.

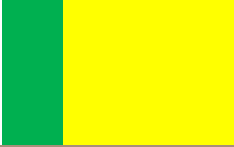
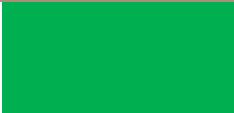
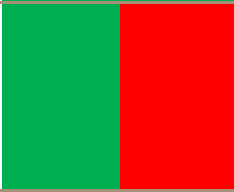

Tijdens de resterende convenants periode en daarna moet bodem en ondergrond ook een belangrijke plaats krijgen in de energietransitie en het klimaatakkoord. Duurzaam benutten van de ondergrond en tegelijkertijd daarbij rekening houden met de bescherming van het strategische grondwater. Ook daar hebben de convenantspartijen een belangrijke taak om dit samen vorm te geven.

Hoe gaan we verder na 2021, een doorkijk

Het convenant eindigt op 31 december 2020. Aan het eind van deze periode zijn er nog steeds "some loose ends" die nog niet gereed zijn. De dag erna op 1 januari 2021 wordt de omgevingswet van kracht. Dan moeten alle maatschappelijk partners gaan samenwerken conform de afspraken in de omgevingswet. Dat zal de eerste periode nog niet helemaal vanzelf gaan. Een start is gemaakt met het organiseren van gesprekken in de regio tussen de betrokken partijen om tot gezamenlijke plannen rondom warmtetafels te komen. Dat is een begin. Een goede samenwerking en afstemming tussen de partners is dan van groot belang. In de nog resterende convenants periode moeten hier goede afspraken over gemaakt worden zodat deze ruim voor aflopen van het convenant bestuurlijk bekrachtigd kunnen worden. VNO/NCW ziet voor zichzelf en de andere convenantspartijen hier een belangrijke rol in

Bijlage 2b Dashboard convenant Bodem en bedrijfsleven

Artikel convenant en verkorte weergave tekst		Uitvoering op schema		Toelichting
1	Betreft definities			Bevat slechts definities al
2.1	Partijen onderschrijven belang bodem en ondergrond			
2.2	Partijen intensiveren de samenwerking en ontwikkelen kennis en competenties met betrekking tot duurzaam en efficiënt beheer en gebruik ondergrond voor de periode na 2020			
2.3	Partijen werken actief samen aan verdere inrichting van duurzaam en efficiënt beheer van bodem en ondergrond, mede in acht neming de in voorbereiding zijnde omgevingswet. Het beheer van de in de bodem aanwezige verontreinigingen worden hierin meegenomen			Samenwerking na 2020 r
2.4	Partijen stimuleren de vorming van een bodemontzorgorganisatie			
3.1	Anticiperen op omgevingswet			
A	Procedures voor het uitvoeren van bodemsanering op niet spoed locaties met ingang van de nieuwe omgevingswet te versimpelen			In aanvullingsbesluit alle
B	Artikel 13 van Wbb in te bedden in de algemene zorgplicht van de omgevingswet			In aanvullingsbesluit
c	Bedrijven meer flexibiliteit bij keuze voor maatregelen en voorzieningen te geven zodat er meer rekening kan worden gehouden met locatie specifieke omstandigheden			In BAL
d	Dat in de omgevingswet en de daarbij horende uitvoeringsregels rekening houdt met Convenant bodem en bedrijfsleven			In de meest gevallen wel
3.2	In samenwerking met het UP en het bedrijfsleven zal worden overlegd in hoeverre vooruitlopend op de inwerkingtreding van de omgevingswet reeds binnen deze mogelijkheden naar een verdere vereenvoudiging bij huidige aanpak van bodemverontreiniging kan worden gekomen			Word in veel gevallen al
3.3a	Alle op MTR 2013 lijsten spoedlocaties in 2020 zijn gesaneerd dan wel in 2020 door middel van geschikt saneringsplan worden beheerst of tijdelijke beveiligingsmaatregelen zijn genomen			Nog niet allemaal gerege
3.3b	De KRW grondwaterspoedlocaties waarvan de aanpak volgens de looptijd van KRW stroomgebiedbeheerplannen mogelijk later is voorzien in 2020 zijn gesaneerd dan wel in 2020 zijn geschikt en worden beheerst of tijdelijke beveiligingsmaatregelen in uitvoering zijn			Nog veel onduidelijkheid
3.4a	Uiterlijk 31 december 2016 ten aanzien van 3.3 onder a bedoelde nu bekende spoedlocaties een beschikking ernst en spoed is genomen			Datum niet gehaald goec
3.4b	Uiterlijk 31 december 2018 ten aanzien van 3.3 onder b bedoelde spoedlocaties een beschikking ernst en spoed is genomen			Aandacht voor Oranje lo
3.4c	Uiterlijk 31 december 2017 ten aanzien van 3.3 onder b			Aandacht voor Oranje lo

Artikel convenant en verkorte weergave tekst	Uitvoering op schema	Toelichting
bedoelde spoedlocaties bekend is bij de eigenaar		
3.5 VNO/NCW-MKB nederland zullen zich inspannen bedrijven te bewegen de spoedlocaties bij bedrijven op 31 december 2020 te saneren of te beheersen volgens de Wbb		Grotendeels alle bedrijven
G Eigenaren van niet spoedlocaties in beginsel pas te saneren op een natuurlijk moment op een door hen gekozen wijze overeenkomstig de Wbb		Aandacht voor maatwerk
4.1 Partijen onderkennen, dat het besluit en de regeling geen einddatum kennen en dus op basis van art24a lid 7 van Comptabiliteitswet een einddatum moeten invoeren		
4.2a De vervaldatum met toepassing van art 24a lid5 van de comptabiliteitswet 2001 vast te stellen op 1 juli 2022		
4.2b Het besluit en regeling voor 1 juli 2022 te evalueren met mogelijke verlenging en looptijd		
4.3a Kunnen bedrijven die uiterlijk 31 december 2023 een saneringsplan hebben ingediend bij bevoegd gezag hun spoed en niet-spoed locaties saneren op basis van dit plan en op basis van de regeling tot 1 januari 2030 het verzoek subsidie vaststelling indienen		
4.3b Blijven voor bedrijven de aanspraken op financiële bijdrage van de overheden op basis van besluit en regeling ontleen aan met het bevoegd gezag voor 1 januari 2016 gemaakte afspraken via raamsaneringsplannen van kracht ook als saneren en beheren plaatsvind na 31 december 2029		
4.3c Kunnen bedrijven tot uiterlijk 1 januari 2030 een verzoek tot subsidie vaststelling op basis van het besluit en regeling indienen		
4.4a de staatssecretaris zal bij het bevoegd gezag en de coördinerend rechtspersoon op basis van art 30 van het besluit er op aandringen dat deze bij een bedrijf, dat een saneringsplan indient, de cofinanciering onder de aandacht brengen		In sommige gevallen wor
4.4b Is voornemens de regeling aan te passen met als doel een vereenvoudiging en versnelling van de procedures voor het verkrijgen van subsidies te realiseren		
4.4. Zal in overleg met VNO/NCW-MKB onderzoeken welke mogelijkheden de staatssteunregels(algemene Groepsvrijstellingsverordeningen) bieden om ruimere subsidie mogelijkheden te bieden aan eigenaren/erfpachters onder meer in gebieden met gebiedsgericht grondwater beheer		Hiervoor ook aandacht v
5 Looptijd, aanvullingen en wijzigingen		Slechts definities en afsp

BODEMCONVENANT.NL

Rijksoverheid

Interprovinciaal Overleg

 UNIE VAN
WATERSCHAPPEN

V N O N C W

 MKB
Nederland